

СЕМІКОП Н. В.,
аспірантка кафедри адміністративної
діяльності поліції
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.62:37.018.5
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.33>

РОЛЬ «ГАРЯЧИХ ЛІНІЙ» ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ

У статті досліджується питання функціонування «гарячих ліній» як суб'єкта запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей в Україні. Автором зазначається, що на сьогодні активно функціонує декілька таких ліній, зокрема Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та «гаряча лінія» з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей. Крім того, існує спеціалізована Національна гаряча лінія для дітей та молоді, на яку можуть звернутися діти з будь-яких питань. Статистика звернень на зазначені лінії свідчить про їх актуальність та ресурсність.

Автором наводиться ряд переваг, які мають «гарячі лінії» перед іншими суб'єктами запобігання та протидії домашнього насильства. По-перше, звертатися можна анонімно, по-друге, діти можуть не боятися про розголошення інформації, яку вони нададуть (окрім випадків, визначених законодавством); по-третє оператори проходять відповідне навчання та підвищення кваліфікації, що дозволяє їм надавати кваліфіковану психологічну та юридичну допомогу, а також вміти розмовляти з дітьми відповідно до їх вікових особливостей та психологічного стану.

Враховуючи значні потужності цього інструменту у питаннях боротьби з домашнім насильством щодо дітей, автором пропонуються варіанти щодо популяризації «гарячих ліній» як суб'єкта, до якого можна звернутися у випадках вчинення домашнього насильства. Також автором акцентується увага на важливості поширення інформації щодо можливостей звернення на такі лінії не лише за допомогою телефонного зв'язку, але й за допомогою інших каналів, що охопить дітей, які знаходяться за кордоном або на тимчасово окупованих територіях, чи з інших причин не можуть скористатися телефонних дзвінком.

Ключові слова: діти, насильство, домашнє насильство, гаряча лінія, суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству.

Semikop N. V. The role of “hot lines” as a subject of prevention and countermeasures against domestic violence against children

The article examines the functioning of “hot lines” as a subject of prevention and countermeasures against domestic violence against children in Ukraine. The author notes that several such lines are actively functioning today, in particular the National “hotline” for the prevention of domestic violence, human trafficking and gender discrimination and the “hotline” for combating human trafficking, preventing and combating domestic violence, gender-based violence and violence regarding children. In addition, there is a specialized National Hotline for Children and Youth, which children can contact with any questions. The statistics of calls to the mentioned lines show their relevance and resources.

The author cites a number of advantages that “hot lines” have over other subjects of prevention and countermeasures against domestic violence. Firstly, you can apply anonymously, secondly, children may not be afraid of the disclosure of the information they provide (except for cases specified by law); thirdly, operators undergo appropriate training and professional development, which allows them to provide qualified psychological and legal assistance, as well as to be able to talk with children in accordance with their age characteristics and psychological state.

Given the significant power of this tool in the fight against domestic violence against children, the author suggests options for popularizing “hot lines” as an entity that can be contacted in cases of domestic violence. The author also emphasizes the importance of disseminating information about the possibilities of contacting such lines not only by telephone, but also by other channels, which will reach children who are abroad or in temporarily occupied territories, or for other reasons cannot use a phone call.

Key words: *children, violence, domestic violence, hotline, subjects of prevention and countermeasures against domestic violence.*

Вступ. Загальновідомо, що однією із найуразливіших категорій осіб, які потерпають від домашнього насильства, є діти. Для дітей насильство є серйозною травмою, яка може мати довготривалі наслідки для їхнього фізичного, психічного та емоційного здоров'я. Але навіть усвідомлюючи факт насильства щодо себе, не всі діти знають, як можна собі допомогти. Доволі часто діти соромляться звертатися до дорослих за допомогою, оскільки бояться, що їм не повірять або вони будуть покарані ще більше. Тому перед державою стоїть важливе питання створення мережі суб'єктів, до яких може звернутися дитина у разі потреби. Окрім цього, важливо забезпечити їх належне функціонування і професійне реагування на факти насильства щодо дітей. Питання насильства щодо дітей є багатогранною проблемою, яка досліджується фахівцями різних галузей права. Що стосується діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей, то цим питанням приділяли увагу такі дослідники як Андрєнкова В.Л., Бондар В.І., Легенька М.М., Лук'яненко Т.В., Ковальова О.В., Корнієнко М.В., Пильо Д.І., Столбун Н.О., Харківська Т.А., Черєпаха К.В. та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей.

Результати дослідження. З огляду на латентність насильства щодо дітей сучасним українським законодавством у сфері запобігання та протидії домашньому насильству передбачено широкий перелік суб'єктів, на яких покладено обов'язок виявляти та реагувати на факти протиправної поведінки щодо дітей. Стаття 6 закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» виділяє чотири групи таких суб'єктів: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [1].

До доволі широкого кола спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб відповідно до зазначеного закону також належать кол-центри з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей [1]. Наразі такий кол-центр не створений, не дивлячись на те, що у 2018 році наказом Міністерства соціальної політики України було затверджене Положення про Державну установу «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» [2].

До речі, на жаль, частина правових положень, закріплених в законодавстві щодо боротьби з домашнім насильством, не реалізується на практиці. Наприклад, досі не працює Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, передбачений в законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та порядок функціонування якого затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р. № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [3]. Втім, в суспільстві ведеться дискусія з приводу такого реєстру. Крім переваг, науковці відзначають ряд мінусів, зокрема наступні: внесення даних про особу, яка повідомила про факт насильства у сім'ї, ставить під загрозу життя і здоров'я такої особи, бо кривдник таким чином буде знати, через кого він притягнений до відповідальності за домашнє насильство; небезпека розголошення інформації та неоднозначність конфіденційності цього Реєстру: до нього має доступ лише певне коло осіб, але це коло є досить широким (це тисячі осіб – від працівників сільських рад до працівників міністерств); загроза дискримінації осіб, чії дані містяться в реєстрі, наприклад, безпідставне відмовлення в працевлаштуванні; – стигмація осіб, таких як «кривдник», «постраждала особа», «особа, що повідомила про факт домашнього насильства» [4, с. 302]. Тому, не дивлячись на нормативне закріплення приводу доцільності такого реєстру ще ведуться наукові дискусії.

Як вже зазначалося, наразі кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей не функціонує. Втім, це не означає, що в Україні відсутні «гарячі лінії», куди можна повідомити про факти домашнього насильства. Так, громадська організація «Ла Страда-Україна» забезпечує роботу Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації з 1997 року. З 2003 року ця лінія отримала статус Національної, а з 2017 року функціонує за єдиним гармонізованим загальноєвропейським номером з надання допомоги 116 123. Оператори зазначеної лінії надають інформаційно-просвітницькі, правові та психологічні консультації. Протягом 2022 року на лінію надійшло 38 472 звернення, серед яких 89,4 % стосувалися питань щодо попередження домашнього насильства. Крім того, в умовах війни з'явилися запити не лише відповідно до профілю гарячої лінії, але й щодо питань, які турбують внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців/військовослужбовиць та членів/членкинь їх сімей. Крім того, 0,3 % звернень були з тимчасово окупованих територій України з запитом щодо психологічної допомоги, консультацій щодо домашнього насильства, юридичних та інших питань [5]. Аналіз звернень свідчить, що є багато запитів з різних питань, що підкреслює актуальність функціонування «гарячих ліній» як суб'єкта реагування на домашнє насильство.

Довгий час зазначена «гаряча лінія» була єдиною в Україні такого формату. Роботу гарячої лінії забезпечує громадська організація «Ла Страда-Україна» за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення. Але важливо аби такий сервіс забезпечувався державою, а не залежав від іноземних донорів. З огляду на це, 11 лютого 2020 року офіційно розпочала роботу Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей за коротким номером 1547, яка опрацьовує та реєструє звернення про/або від осіб, які постраждали від торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей або про загрозу вчинення такого насильства. На «гарячій» лінії надаються інформаційні, психологічні та юридичні консультації. Дзвінки є безкоштовними зі стаціонарних та мобільних телефонів, анонімними та конфіденційними [6].

Постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2022 р. № 129 були внесені зміни до Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, де було зазначено, що до початку функціонування кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей звернення та повідомлення про осіб, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства

стосовно дітей, звернення та повідомлення від зазначених осіб, а також повідомлення про загрозу вчинення такого насильства приймаються державною установою «Урядовий контактний центр» за номером телефону 1547 [7]. Таким чином, урядова гаряча лінія 1547 є повноцінним, нормативно визначеним суб'єктом запобігання та протидії домашньому насильству.

«Гаряча лінія» 1547 забезпечує ефективне реагування на звернення щодо домашнього насильства та насильства за ознакою статі, торгівлі людьми, насильства стосовно дітей, а саме: інформує протягом доби орган Національної поліції для забезпечення відповідного реагування у випадках, визначених законодавством; оператори у разі необхідності можуть самостійно викликати бригаду швидкої медичної допомоги; невідкладно повідомляє службу у справах дітей, у випадку, якщо постраждалою або кривдником є дитина, задля вжиття вичерпних заходів стосовно захисту прав дитини; повідомляє відповідні органи та служби, якщо постраждалою особою є недієздатна особа або цивільна дієздатність якої обмежена, та інші заходи реагування; в разі неналежного реагування відповідними службами або органами на звернення, передає таку інформацію до Національної соціальної сервісної служби України для відповідного реагування та вжиття вичерпних заходів задля забезпечення прав постраждалих осіб. Окрім цього надає у разі необхідності: першу невідкладну психологічну допомогу або консультацію; актуальні контакти загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; вичерпну інформацію про права постраждалих осіб, механізм отримання соціальної, медичної, психологічної, безоплатної правової допомоги та інших необхідних послуг; інформацію про право вимагати відшкодування кривдником завданих матеріальних збитків і шкоди здоров'ю [8]. З урахуванням зазначених повноважень, урядова «гаряча лінія» 1547 є потужним інструментом у сфері боротьби з домашнім насильством.

Крім вже зазначених «гарячих ліній», з 2013 року громадська організація «Ла Страда-Україна» забезпечує роботу єдиної в Україні Національної гарячої лінії для дітей та молоді 0 800 500 225 (з мобільного або стаціонарного) або 116 111 (з мобільного). Діти, підлітки та студентська молодь мають можливість анонімно і конфіденційно отримати підтримку в будь-яких складних життєвих ситуаціях, а дорослі – проконсультуватися з психологами, юристами, соціальними працівниками та соціальними педагогами щодо ситуацій, які стосуються дітей та порушення їхніх прав. З січня по червень 2023 року оператори лінії надали 63898 консультацій, з яких 11,4 % стосувалося питань насильства, жорстокого поводження з дітьми, комерційної експлуатації дітей [5]. Тобто на зазначену гарячу лінію можуть звертатися діти з будь-яких питань, а не тільки щодо тих, які пов'язані з насильством щодо них.

Значна кількість звернень на зазначені гарячі лінії свідчить про дієвість цього суб'єкту у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Крім того, гарячі лінії мають ряд переваг серед інших суб'єктів, до яких може звернутися дитина. В першу чергу, гарячі лінії пропонують анонімність, що може бути важливою для дітей, які бояться, що їх розкриють або помстяться. По-друге, гарячі лінії гарантують конфіденційність, що означає, що інформація, яку надає дитина, не буде оприлюднена без її згоди. Але важливо зазначити, що у разі вчинення насильства щодо дитини, ця інформація в обов'язковому порядку буде передаватися до відповідних суб'єктів. Так, у Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі зазначено, що у випадках вчинення насильства стосовно дітей суб'єкти, до яких звернулася постраждала особа, інформують інших суб'єктів про звернення та потреби постраждалої особи [9]. Тому у разі виявлення фактів насильства щодо дітей консультанти повинні сповістити про це поліцію та службу у справах дітей для відповідного реагування.

Наступною перевагою звернення на гарячі лінії є те, що консультанти гарячих ліній навчені надавати допомогу дітям, які зазнали насильства. З ними регулярно проводяться відповідні навчання. Як зазначає менеджерка з комунікацій громадської організації Ла Страда-Україна, оператори гарячих ліній – це кваліфіковані психологи, юристи та соціальні працівники, а консультанти та консультантки постійно проходять навчальні тренінги та підвищують свій рівень кваліфікації [10]. Тому консультанти можуть надати психологічну підтримку, юридичну допомогу та інформацію про ресурси, які можуть допомогти дітям.

Для дітей це є надзвичайно важливим, адже такі консультації допомагають їм в, першу чергу, заспокоїтися та визначитися з ситуацією, а також вибудувати для себе подальший алгоритм дій, в тому числі і щодо звернення до інших суб'єктів. Оператори також враховують вікові особливості дитини, її стан, уразливість та інші фактори під час розмови, тому діти почувають себе більш комфортно та більше розкриваються.

Крім того, в переважній більшості, дітям простіше звернутися на гарячу лінію, ніж до інших суб'єктів, наприклад до поліції. Діти можуть боятися, що поліція не зможе або не захоче допомогти їм. Вони можуть думати, що поліція не повірить їм або що їх покарають за те, що вони розкажуть про насильство, особливо якщо таке насильство вчиняють щодо них батьки. Нажаль, такі побоювання мають своє підґрунтя, що спричинено недостатньою компетентністю окремих поліцейських.

З урахуванням зазначеного можна констатувати, що гарячі лінії є дієвим інструментом як запобігання, так і протидії домашньому насильству, тому важливо, аби як можна більше дітей були ознайомлені з їх роботою. Тому важливим є популяризація цього ресурсу.

З одного боку, з популяризацією інформації нібито проблем немає. Щодо тематики запобігання та протидії домашньому насильству створюються різноманітні друковані про-світницькі матеріали, створюють медіа матеріали, які, як правило, містять телефони, за якими можна звернутися на гарячу лінію. Але на сьогодні вже згадувані «гарячі лінії», роботу яких забезпечує громадська організація «Ла Страда-Україна», мають сторінки у соцмережах, зокрема у фейсбуці та інстаграм, чат-бот у месенджері, тощо. Урядова лінія 1547 на сайті пропонує подати електронне звернення. Тому важливо на таких інформаційних роздруківках та медійних матеріалах вказувати не лише номер телефону, а й інші засоби зв'язку.

На сьогодні користування електронними каналами зв'язку надає можливість звернутися на «гарячі лінії» тим дітям, яким складно або неможливо зателефонувати через об'єктивні чи суб'єктивні фактори. По-перше, не всі діти фізично можуть це зробити, якщо знаходяться за кордоном або на територіях, які є тимчасово окупованими. Крім того, для деяких дітей набагато легше написати, ніж подзвонити. Сучасні діти надають перевагу комунікації за допомогою різноманітних інтернет ресурсів, тож можливість звернутися за допомогою, наприклад, чат-боту значно підвищить кількість звернень. Крім того, відповідну інформацію можна розміщувати на плакатах, які розташовувати на видних місцях, в першу чергу, в школах та інших закладах освіти.

Фахівці зазначають, що останнім часом фіксується збільшення насильства в сім'ях внутрішньо переміщених осіб. Здебільшого це відбувається у багатодітних родинах або у сім'ях, де є батьки з інвалідністю [11]. Тому важливо розміщати інформацію про «гарячі лінії» в місцях, де такі особи часто бувають. Якщо ми говоримо про територію України, це можуть бути державні органи, куди звертаються внутрішньо переміщені особи; місця, де надається гуманітарна допомога або проводяться певні заходи для таких осіб. За кордоном така інформація має міститися у посольствах та консульствах України, різних організаціях, які надаються допомогу українцям, державних установах, які займаються реєстрацією та надання тимчасового захисту, тощо [12, с. 14–15].

Також важливо аби інші суб'єкти, до яких звертаються діти за допомогою у випадках домашнього насильства, інформували їх про можливість скористуватися «гарячими лініями» та надавали їх контакти. Наприклад, інспектори ювенальної превенції можуть надавати спеціально створені буклети та брошури, де б містилися відповідні контакти, під час профілактичних заходів у школах або під час здійснення індивідуальної профілактики з дітьми, які стоять на обліку. Навіть у разі відсутності спеціально створених інформаційних матеріалів, не є великою проблемою надрукувати та роздати дітям список контактів, куди можна звернутися у разі необхідності. При чому ще раз наголошуємо, важливо вказувати не лише телефони номерів, а й інші способи зв'язку.

Таким чином, найголовнішою задачею є донесення до відома дітей інформації про наявність гарячих ліній та можливостей звернутися до них не лише за допомогою телефонного зв'язку, а й іншими способами. Також важливим є забезпечення самої можливості

звернутися. Наприклад, на одному із офіційному інтернет ресурсі зазначена муніципальна «гаряча лінія», на яку можна звернутися з метою повідомлення про випадки домашнього насильства, та вказаний телефон [13]. На перший погляд, ще одна регіональна гаряча лінія – це ще один додатковий ресурс. Дійсно дуже гарна ідея з боку місцевої влади. Але проблема полягає в тому, що номер вказаний стаціонарного телефону. Наразі вкрай мало людей користуються стаціонарними телефонами, тож малоймовірно, що дитина зможе скористуватися цією можливістю. І навіть беручи до уваги, що ця лінія не є спеціалізованою для дітей, доцільність її існування береться під сумнів. Похвальна ініціатива місцевого самоврядування потребує удосконалення, а саме виділення мобільного номеру для зазначеної лінії. Це значно підвищить шанси звернення на цю лінію людей.

Висновки. Підсумовуючи переваги «гарячих ліній», можна зазначити, що серед інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, це є найбільш доступним ресурсом допомоги для дитини, оскільки вона може звернутися будь-коли і будь-де. Консультанти таких ліній проходять відповідне навчання і здатні надати дитині кваліфіковану психологічну підтримку, допомогти розпізнати насильство, скласти план дій у кожній конкретній ситуації та надати юридичні консультації. Крім того, діти можуть звернутися не лише тоді, коли вони самі потерпають від насильства, а й тоді, коли вони стали свідками насильства щодо третіх осіб і не знають, як поступити в такій ситуації. З урахуванням значного потенціалу важливо популяризувати серед дітей існуючі в Україні «гарячі лінії», на які можна звернутися у випадках вчинення щодо них насильства, в тому числі і домашнього. Крім того, важливо забезпечити реальну можливість користування дітьми такими лініями, розповсюджуючи інформацію щодо всіх можливих каналів звернення та «гарячі лінії».

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 05.12.2023).
2. Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»: наказ Міністерства соціальної політики України від 11.12.2018 № 1852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18#Text> (дата звернення 05.12.2023).
3. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р. № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.12.2023).
4. Бондаренко О.С., Верещака Я.В. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: оцінка ефективності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 301–303. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/78>
5. Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Національна гаряча лінія для дітей та молоді. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 06.12.2023).
6. Про роботу лінії 1547. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/pro-robotu-liniyi-1547/> (дата звернення: 07.12.2023).
7. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 і від 27 листопада 2019 р. № 972: Постанова Постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2022 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2022-%D0%BF#n2> (дата звернення: 07.12.2023).
8. Мінсоцполітики підвищує ефективність роботи Урядової «гарячої лінії» 1547. URL: <http://surl.li/ocouf> <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 08.12.2023).
9. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова

Кабінету міністрів України від 22.08.2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n87> (дата звернення: 08.12.2023).

10. Макалюк Б. Допомога поруч, не бійся попросити – розповідаємо про психологічну підтримку телефоном та роботу гарячих ліній. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/psykholohiia/dopomoga-poruch-ne-bijsya-poprosytu-rozpovidayemo-pro-psyhologichnu-pidtrymku-telefonom-ta-robotu-garyachyh-linij/> (дата звернення: 09.12.2023).

11. Галух О. У Києві збільшується кількість звернень щодо домашнього насильства в сім'ях ВПО, – Марина Хонда. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/91358/> (дата звернення: 09.12.2023).

12. Берендєєва А.І. Мобільний додаток «Reunite Ukraine» як інструмент розшуку дітей, які зникли безвісти за особливих обставин. *Захист прав дитини в умовах військової агресії держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 червня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 12–16.

13. Протидію домашньому насильству під час війни обговорили в Одесі. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/235405/> (дата звернення: 09.12.2023).

